

E. Talvik

**RAHVA-
KAASISTUJAD
EESTI NSV
KOHTUTES**

A

55464

A-25125

E. TALVIK

RAHVA-
KAASISTUJAD
EESTI NSV
KOHTUTES

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1962

Kaane kujundanud O. Kornjev

Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Juriidilise Komisjoni seaduseelnõude osakonna juhataja E. Talvik käsitleb käesolevas brošüüris rahvakaasistujate valimiste korda, tutvustab rahvakaasistujate põhilisi õigusi ning kohustusi ja nõukogude õigusemõistmise ülesandeid.

Brošüür on määratud agitaatoritele, propagandistidele, samuti kõigile nõukogude kohtute tegevuse vastu huvi tundvatele lugejatele.

2

I. NÕUKOGUDE ÕIGUSEMÕISTMISE ÜLESANNETEST JA DEMOKRAATLIKEST ALUSTEST

NLKP XXII kongressil vastuvõetud NLKP uus programm rõhutab, et kommunistliku ühiskonna ülesehitamise käigus tuleb igati kindlustada sotsialistlikku seaduslikkust, välja juurida meie ühiskonnast igasugused õiguserikkumised, likvideerida kuritegevus ja kõrvaldada kuritegevust tekitavad põhjused.

Nende tähtsate ülesannete täitmisel kuulub vastutusrikas osa nõukogude kohtule, kelle ülesanne on **õigusemõistmise teel tagada nõukogude seaduste täpne ja kõrvalekaldumatu täitmine kõigi asutuste, organisatsioonide, ametiisikute ja kodanike poolt.**

Õigusemõistmise eesmärk on kaitsta igasuguste rünnete vastu meie ühiskondlikku ja riiklikku korda, sotsialistlikku majandussüsteemi ja sotsialistlikku omandit, kodanike poliitilisi, isiklikke ning varalisi õigusi ja huve, samuti asutuste, ettevõtete, kolhooside, kooperatiivsete ning teiste ühiskondlike organisatsioonide õigusi ja huve.

Kõigi nende ülesannete edukal täitmisel on oluline tähtsus liiduvabariikide õiguste laiendamisel, sealhulgas ka õigusemõistmisega tihedalt seotud seadusandluse aladel. Uue etapi algust liiduvabariikide õiguste laiendamisel nendes

küsimustes tähistab NSV Liidu seadus 11. veebruarist 1957. a., millega liiduvabariikidele anti õigus kehtestada seadusandlike akte kohtukorralduse, kohtuliku menetluse, kriminaal- ja tsiviilõiguse alal. NSV Liidu seadusandlike organite kompetentsi jäeti ainult vastavate seadusandluse aluste kehtestamine.

Oluliselt laienesid liiduvabariikide õigused õigusemõistmise alal ka 12. veebruaril 1957. a. NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud «NSV Liidu Ülemkohtu põhimäärusega», mille kohaselt kohtuasjade läbivaatamine järelevalve korras lõpeb üldreeglina liiduvabariigi kohtuorganites. Samal ajal tõsteti NSV Liidu Ülemkohtu kui NSV Liidu juhtiva kohtuorgani osatähtsust nõukogude õigusemõistmise üldisel suunamisel.

Üleliidulise seadusandluse aluste kehtestamiseks kinnitaski NSV Liidu Ülemnõukogu 25. detsembril 1958. a. «NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusandluse alused»; «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alused», «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalkohtumenetluse alused», 8. detsembril 1961. a. kinnitati «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse alused» ja «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilkohtumenetluse alused». Nende üleliiduliste aktide alusel on kõigis liiduvabariikides juba kehtestatud kohtukorralduse seadused ning kriminaal- ja kriminaalprotsessi koodeksid.

Eesti NSV Ülemnõukogu võttis vastu «Eesti NSV kohtukorralduse seaduse» 19. augustil 1960. a., «Eesti NSV kriminaalkoodeksi» ja «Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeksi» 6. jaa-

nuaril 1961. a. Praegu on koostamisel «Eesti NSV tsiviilkoodeksi» ja «Eesti NSV tsiviilprotsessi koodeksi» projektid.

Liiduvabariikide õiguste laiendamine ja kohutumõistmise demokraatlike aluste arenemine on iseloomulik ja seaduspärane arengujoon meie sotsialistliku riikluse arenemisel, mille käigus riigivõimuorganid järk-järgult muutuvad ühiskonna omavalitsuse organiteks.

«Sotsialistliku riikluse arenemise peasuunaks kommunismi ehitamise perioodil,» rõhutatakse NLKP programmis, «on sotsialistliku demokraatia igakülgne arendamine ja täiustamine, kõigi kodanike aktiivne osavõtt riigi valitsemisest, majandusliku ülesehitustöö ja kultuurielu juhtimisest, riigiaparaadi töö parandamine ja rahva kontrolli tugevdamine tema tegevuse üle.»

Sotsialistliku demokraatia edasine arenemine tähendab ühelt poolt riiklike organite tegevuses ühiskonna osavõtu pidevat suurenemist ja teiselt poolt riiklike organite funktsioonide järkjärgulist üleminekut ühiskondlikele organitele.

Õigusemõistmise valdkonnas avaldub esimene joon põhiliselt kohtute valitavuses rahva poolt, rahvakaasistujate osavõtus kohtute tööst, ühiskondlike süüdistajate ja ühiskondlike kaitsjate osavõtus kriminaal- ja tsiviilasjade lahendamisest. Teine joon avaldub pidevalt arenevas selt-simehelike kohtute töös, alaealiste asjade komisjonide, töötajate kollektiivide ja ühiskondlike organisatsioonide õiguste laiendamises ning teatavate funktsioonide üleandmises riiklikelt organitelt ühiskondlikele organisatsioonidele.

Nõukogude riik on kaasaegsel etapil muutunud üldrahvalikuks riigiks, kogu rahva huvide ja tahte väljendamise organiks. Nõukogude riik, mis algpäevadest alates rajanes sotsialistliku demokraatia alustele, on muutunud nüüd üldrahvaliku tahte väljendamise organiks.

Ka kohtusüsteemis võime täheldada selle arengu iseloomulikke jooni. Juba 1918. a. aprillis märkis V. I. Lenin, et revolutsioonilised massid asusid nõukogude võimu väljakuulutamise järel kohe õigele teele ja tõestasid revolutsiooni elujõudu, hakates omaenda töölis- ja talurahvakohtuid asutama juba enne igasuguseid dekreete kodanlik-bürokraatliku kohtuaparaadi laialisaatmise kohta.

Nõukogude kohtu arenemises on möödunud aastate jooksul toimunud olulised muudatused kohtute ülesehituse organisatsioonilistes vormides ja kohtute ülesannete formuleerimises, ent leninlikud põhiprintsiibid nõukogude kohtu ülesehituse ja tegevuse kohta on jäänud püsima ning tõestanud oma vankumatut õigsust.

Pärast seda, kui NLKP Keskkomitee paljastas parteivastase fraktsionääride grupi, kui nõukogude avalikkusele said teatavaks selle grupi liikmete ja Stalini jäme omavoli ning faktid sotsialistliku seaduslikkuse kuritegelikust rikumisest isikukultuse perioodil, saab veelgi rohkem mõistetavamaks NLKP programmis rõhutatud sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamise ülesande tähtsus meie riigi arengule.

Viimastel aastatel on meie partei ja riigiorganid teinud suurt tööd sotsialistliku seaduslikkuse ja õiguskorra kindlustamisel. Likvideeriti isikukultusest tulenenud seaduslikkuse rikumised, rehabiliteeriti omavoli ohvriks lange-

nud ausad nõukogude kodanikud. Uued seadused kohtukorralduse ja kohtuliku menetluse reguleerimiseks lähtuvad juba täielikult nõukogude õigusemõistmise demokraatlike aluste edasise arendamise ja täiustamise ülesandest, kindlustavad kohtuasjade läbivaatamisel tõe avastamise ja õiglaste kohtuotsuste langetamise laia üldsuse osavõtul.

Sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamise vääramatuks aluseks on nõukogude õigusemõistmise demokraatlikud põhiprintsiibid, mis väljendavad nõukogude ühiskondliku ja riikliku korra demokraatlikku olemust ja tulenevad kommunismi ehitava üldrahvaliku riigi ülesannetest.

Millised on siis need printsiibid?

Kodanike üheõiguslikkus seaduse ja kohtu ees. «Eesti NSV kohtukorralduse seadus» konkretiseerib seda printsiipi järgmiselt: «Õigusemõistmist Eesti NSV-s teostatakse kodanike üheõiguslikkuse alusel seaduse ja kohtu ees, olenemata nende sotsiaalsest, varanduslikust ja teenistuslikust seisundist, rahvuslikust ja rassilisest kuuluvusest ning usutunnitusest.» Selle põhimõtte üksikasjalik ellurakendamine on garanteeritud tsiviil- ja kriminaalkohtumenetlust reguleerivate koodeksitega. Nõukogude kordlikvideeris kodanike ebavõrdsuse kõigil riikliku, majandusliku, kultuuri- ja ühiskondliku elu aladel. Kõigi inimeste võrdsete õiguste põhimõtte on saanud meie elus endastmõistetavaks reeglits. Sotsialistlikus riigis ei ole eesõigustatud seisusi, klasse, rahvusi, rasse ega ükskõik mis laadi privilegieeritud elanikkonnagruppe. Õigusemõistmisel kehtiv kodanike võrdõiguslikkuse

põhimõte on meie ühiskondlike ja riiklike põhialuste orgaaniline osa.

Õigusemõistmine täpses vastavuses seadusele. See põhimõte tähendab seda, et iga konkreetne kohtuasi tuleb lahendada täpses kooskõlas seadusega ja asjas kogutud ning kohtulik uurimisel kontrollitud tõenditega. See põhimõte keelab õigusemõistmisel seaduse «väänamist» ükskõik mis laadi kaalutlustel, seaduste laiendavat või kitsendavat tõlgendamist, möödahiilimist seadusest viidetega tavadele või kohtute poolt varem tehtud analoogilistele otsustele. Ka kõrgemalseisva kohtu otsuseid ja määrusi konkreetsetes asjades ei tohi võtta formaalselt aluseks teiste analoogiliste asjade lahendamisel. Ainult üleliidulised ja vabariiklikud seadused ja nendega kooskõlas olevad õigusnormid saavad olla aluseks, millele rajaneb õigusemõistmine nõukogude riigis. Õigusnormide ebaõige rakendamine on kohtuotsuste tühistamise aluseks.

Kohtunike sõltumatus ja allumine ainult seadusele. See põhimõte tagab, et kõik kohtunikud ja rahvakaasistujad on õigusemõistmisel sõltumatud ja alluvad ainult seadusele. Praktilised abinõud selle põhimõtte järjekindlaks ellurakendamiseks on antud protsessikoodeksites. Iga kohtunik ja rahvakaasistuja on õigusemõistmisel iseseisev ning järgib ainult seadusenõudeid. Kohtunike ja rahvakaasistujate igasugused mõjutamised seadustest mittekinnipidamise suunas on keelatud. Protsessikoodeksid näevad ette mitmesuguseid abinõusid kohtunike ja rahvakaasistujate sõltumatuse tagamiseks õigusemõistmisel. Nii näiteks ei ole ühelgi tõendil

kohtu jaoks juba eelnevalt kindlaksmääratud jõudu. Kohtunikud ja rahvakaasistujad hindavad tõendeid oma sisemise veendumuse kohaselt, mis põhineb kõikide asjaolude igakülgsel, täielikul ja objektiivsel läbivaatamisel ning juhinduvad seadusest ja sotsialistlikust õigusteadvusest. Kohtunikud pole mingil määral seotud ka süüdistaja, kohtualuse, kaitsja, kannatanu jt. protsessiosaliste arvamuste ja järeldustega.

Olgu märgitud, et ka kohtukoosseisu kuuluvate kohtunike ja rahvakaasistujate omavaheine mõjutamine on keelatud. Seepärast on küsimuste esitamise ja otsuse tegemise kord nõupidamise toas üksikasjalikult reguleeritud protsessikoodeksites.

Rahvusliku keele põhimõtte õigusemõistmisel.

Nõukogude kohtutes toimub kohtulik menetlus kohaliku elanikkonna enamiku keeles. «Eesti NSV kohtukorralduse seaduse» kohaselt toimub kohtulik menetlus Eesti NSV-s eesti keeles, rajoonides ning linnades, kus enamuses on vene rahvusest elanikkond, ka vene keeles. Isikuile, kes ei valda keelt, milles toimub kohtulik menetlus, tagatakse kohtuasja materjalidega täielik tutvumine tõlgi kaudu, samuti õigus esineda kohtus oma emakeeles. Nõukogude ühiskondliku ja riikliku korralduse rajanemine kõigi rahvuste võrdõiguslikkuse printsiibile on aluseks ka kohtuliku menetluse keele kohta kehtestatud eeskirjadele. Sellel on suur tähtsus kohtu kasvatuslike ülesannete realiseerimise ja õigusemõistmise objektiivsuse tagamise seisukohalt.

Kohtuliku arutamise avalikkus. Avalikkuse põhimõtte tuleneb nõukogude kohtu kasvatuslikest ülesannetest ja ühis-

kondlikust olemusest. Vastavalt seadusele on asja arutamine kõigis Eesti NSV kohtutes avalik, kuivõrd seadusega ei kehtestata erandit. Kohtumõistmine laia üldsuse silme all on ühtlasi suure kasvatusliku tähtsusega ja üldsuse poolt kontrollitav. Kuritegevuse väljajuurimisel on eriti tähtis kohtuistungite pidamine vahetult ettevõtetes, asutustes, kolhoosides jne., et rahvas saaks vahetult jälgida kohtulikku arutamist. Erandina on asjade arutamine kohtus kinnine siis, kui see on vajalik riikliku saladuse hoidmise huvides. Asjade arutamise kohtus võib kuulutada kinniseks ka alla kuueteistkümnne aasta vanuste alaealiste kuritegude, samuti seksuaalkuritegude puhul ning teistes asjades selleks, et hoiduda avaldamast andmeid asjast osavõtivate isikute intiimelu kohta. Kohtuotsused kuulutatakse aga kõikidel juhtudel avalikult.

Süüdistatavale kaitseõiguse tagamine. Kaitseõiguse tagamine tähendab, et igale süüdistatavale antakse võimalus kaitsta end temale esitatud süüdistuse vastu seaduses ettenähtud vahenditega ja viisil, samuti seda, et tagatakse süüdistatava isiklike ja varaliste õiguste kaitse. Praktiliselt tähendab see, et süüdistataval on õigus teada, milles teda süüdistatakse ja anda seletusi temale esitatud süüdistuses, esitada tõendeid, avaldada taotlusi, eeluurimise lõppemisel tutvuda asja kõigi materjalidega, omada kaitsjat, osa võtta kohtulikust arutamisest esimese astme kohtus, avaldada taandusi, esitada kaebusi uurija, prokuröri ja kohtu toimingute ja otsuste peale ning esineda kohtuistungil viimase sõnaga.

Süüdistatava kaitsjateks võivad olla advo-

kaadid ning ametiühingu- ja teiste ühiskondlike organisatsioonide esindajad, samuti ka teised isikud kohtu (uurimisstaadiumis ka uurija) loal. «Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeks» fikseerib rea juhtumeid, mil kaitsja osavõtt on kohustuslik. Neil juhtudel määrab kohus kohtualusele kaitsja, kui kohtualune või tema poolt volitatud isik ei ole ise valinud kaitsjat.

Nõukogude õigusemõistmise demokraatlike aluseid iseloomustavaks jooneks on ühiskondlike süüdistajate ja ühiskondlike kaitsjate osavõtt kohtulikust asjaarutamisest. NSV Liidu ja Eesti NSV seadusandlusega kindlaksmääratud korras võivad kohtus ühiskondlikeks süüdistajateks ja kaitsjateks olla ühiskondlike organisatsioonide või töötajate kollektiivide esindajad. Ühiskondlikel süüdistajatel ja kaitsjatel on laialdased õigused kohtuliku arutamise kõigis faasides.

«NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilkohtumenetluse alused» lubavad ka tsiviilasjades pooleks mitteolevate ühiskondlike organisatsioonide ja töötajate kollektiivide esindajatel osa võtta kohtulikust arutamisest organisatsiooni või kollektiivi arvamuse avaldamiseks arutatava asja kohta.

Kõigi kohtute moodustamine ainult valitavuse põhimõttel on nõukogude kohtu demokraatlike aluste üks iseloomulikumaid tunnuseid. Valitavad on nii kohtunikud kui ka rahvakaasistujad.

Eesti NSV Ülemkohtu valib Eesti NSV Ülemnõukogu. Rajoonide (linnade) rahvakohtute rahvakohtunikud valitakse rajoonide ja linnade

elanike poolt üldise, ühetaolise ja otsese valimisõiguse alusel salajasel hääletamisel.

Asjade arutamine kõigis kohtutes on kollegiaalne, esimeses astmes arutatakse asju kõigi kohtute poolt alati rahvakaasistujate osavõtul.

Mainitud põhiprintsiibid iseloomustavad nõukogude õigusemõistmist kui tõeliselt demokraatlikku ja üldrahvalikku õigusemõistmist.

Sotsialismileeri ideelised vastased kisavad lõpmatult kapitalistlikust maailmast kui vabaduse ja demokraatia maailmast ja püüavad igati mustata sotsialistlikku demokraatiat. Meie kohtusüsteemi demokraatlikele alustele vastandatakse kapitalistlikus maailmas vandekohtu süsteemi.

Kohus on igas ekspluataatorlikus riigis valitseva klassi tahte väljendamise ja realiseerimise tööriist. «Kelle kukkur — selle kohus» — see vanasõna iseloomustab tabavalt rahvahulkade kogemuste kokkuvõttena iga kodanliku riigi, ükskõik millise ekspluataatorliku riigi kohtu olemust. Kapitalistlike riikide kohus on kapitalistide käes töörahva hulkade mahasurumise ja rõhumise vahend, nagu seda on kogu kodanlik riigiaparaat, iga kapitalistliku riigi riikliku juhtimise süsteem.

Ning see, et kodanlikes riikides toimub mõningate kriminaalkuritegude läbivaatamine kohtus vannutatud meeste (vandemeeste) osavõtul, ei muuda kodanlikku kohut mingil määral rahvakohtuks.

Vandekohtud loodi omal ajal võimule tõusva kodanluse poolt võitluses feodalismi vastu ja teenis tollal uue klassi võimu kindlustamise ülesannet. Tänapäeval, mil kodanlike

riikide monopolistlik ladvik on sunnitud oma võimu säilitamiseks kasutama rahva vastu järjest sagedamini politseid ja armeed, ei rahulda selline kohus enam isegi kodanlust. Seepärast kuulduki tänapäeval üha sagedamini kodanlike poliitikute ja teoreetikute hääli vandekohtute likvideerimise poolt.

Neil motiividel ei loonud ka eesti kodanlus oma kohtusüsteemis vandekohtuid. Kuigi eesti kodanlus kasutas õigusemõistmise alal põhiliselt tsaari-Venemaa kohtupidamise seadusi, järgis ta vandekohtute osas kodanlike riikide «moderniseeritud» kohtusüsteeme.

Kodanlikus ühiskonnas valitavad vannutatud mehed ei esinda rahvast. Nad valitakse igasuguste tsensuste ja kapitalistlikule ühiskonnale iseloomulike mõjutamisvahendite tingimustes.

Näiteks on Inglismaal ja USA-s kehtiva korra kohaselt vandemeheks valimise eelduseks varanduslikud ja muud tsensused, mille tõttu tänapäeval vannutatud meeste põhimass nendes riikides kuulub kesk- ja väikekodanlikku klassi. Finantskapitali tuusad, samuti suurmaavaldajad ja mõisnikud tavaliselt ise ei esine tänapäeva kodanlikes riikides vannutatud meestena. See on nende arvates tegelemine «musta tööga», kuna nende pärisosaks on parlamendid, riigi-aparaadi kõrgemad sfäärid.

Tegelikkuses on suur tähtsus ka vannutatud meeste nimekirjast sobivate isikute väljavalimisel ja kohtuistungile kutsumisel. See on usaldatud tavaliselt kohtusüsteemi ametnikule või ametnike komisjonile. Inglismaal teeb seda kõrgem riigiametnik, Prantsusmaal erikomisjon departemangu prefekti kinnitamisel. USA-s va-

lib vannutatud mehi oma soovi kohaselt kohtunik.

Nagu juba märkisime, ei võta kodanlikes riikides vannutatud mehed õigusemõistmisel osa kõigist kriminaal-asjadest. Tsiviilasjades nad ei esine üldse. Kodanlikes riikides esineb vannutatud meeste kolleegium üksnes teatavat liiki kriminaal-asjades: valitsemiskorravastastes, samuti ametiisikute teenistusalastes ja poliitilistes asjades. Üldiselt, nagu kinnitavad USA juristid, arutavad alamaastme kohtunikud a i n u i s i k u l i s e l t keskmiselt 85—95% kõigist asjadest. Üheksateistkümnes Ameerika Ühendriikide osariigis ei ole vannutatud meeste osavõtt asjade arutamisest üldse kohustuslik.

Vannutatud meestele ei tutvustata arutamisele tuleva asja toimikut. Nad ei võta osa asja eelnevast läbivaatamisest kohtunike poolt. Kohtuistungil jälgivad nad passiivselt kohtunike poolt juhitavat protsessi. Vannutatud meeste osa seisneb ainult vastamises neile pärast asja kohtulikku arutamist esitatavale küsimusele: kas kohtualune on süüdi või ei ole süüdi?

Imperialistlike riikide kaasaegses seadusandluses on hakatud vannutatud meeste osatähtsust veelgi vähendada sel teel, et ametlikele kohtunikele on antud võimalus mitmesugustel motiividel ignoreerida vannutatud meeste otsust, kui see neile ei ole vastuvõetav. Ning ametlikel kohtunikel jääb oma suva kohaselt võimalus rakendada kriminaalseaduse konkreetset paragrahvi ja karistusmäära, kuna see ei kuulu vannutatud meeste kompetentsi.

Niisugune on siis tegelikult kodanlike riikide kohtute olemus. Võrdlust teha siinkohal nõuko-

gude kohtute demokraatlike alustega on üleliigne. Demokraatia õitseng ja selle järjekindel edasiarendamine sotsialistlikes maades ja niigi kärbitud demokraatia kitsendamise kapitalistlikes maades — sellised on kaks vastandlikku joont maailma kaasaegses poliitilises arengus.

Kohtumõistmine Nõukogude Liidus rajaneb tõeliselt demokraatlikele alustele ja on täielikus kooskõlas seadusega. Kohtunike ja rahvakaasistujate valitavus ja aruandekohustuslikkus, valijate õigus kohtunikke tagasi kutsuda, kohtupidamise avalikkus, ühiskondlike süüdistajate ja kaitsjate osavõtt kohtuistungitest, kohtunike, juurdlus- ja uurimisorganite tegevus ränges kooskõlas sotsialistliku seaduslikkusega — nendele ja teistele demokraatlikele põhimõtetele rajanebki nõukogude kohtumõistmine.

Kommunistliku ülesehitustöö käigus meie kohtumõistmise demokraatlikud alused arenevad edasi ja täiustuvad. Demokraatia edasiarendamine kohtusüsteemis tähendab üldsuse osavõtu pidevat suurenemist õigusemõistmisel.

NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi määrustega on korduvalt juhitud kohtuorganite tähelepanu vajadusele veelgi tugevdada kohtute sidemeid üldsusega, vabatahtlike rahvamalevatega, selt-simehelike kohtutega, laiemalt tõmmata kaasa kohtuistungitest osa võtma ühiskondlikke süüdistajaid ja kaitsjaid, mitte lükata põhjendamatult tagasi ühiskondlike organisatsioonide või töötajate kollektiivide taotlusi vähem ohtlikke kuritegusid toimepannud isikute üleandmise

kohta neile ümberkasvatamiseks ja parandamiseks.

Ka Eesti NSV-s tugevnevad pidevalt kohtute sidemed üldsusega. Nii näiteks oli Eesti NSV rahvakohtutes sisuliselt arutatud asjade üldarvust ühiskondlike süüdistajate ja kaitsjate osavõtul arutatud asjade arv 1959. a. teisel poolaastal 8%, 1960. a. — 16% ja 1961. a. juba 24%. Järjest enam korraldavad rahvakohtud väljasõidustungeid ettevõtteis, ehitustel, sovhoosides ja kolhoosides. Kui 1959. a. Eesti NSV rahvakohtutes sisuliselt arutatud asjade üldarvust arutati väljasõidustungitel 9% asju, siis 1960. a. oli see arv juba 23% ning 1961. aastal 25%.

Erilist tähelepanu väärivad seltsimehelike kohtute laialdane levik ning nende töö arenemine. Seltsimehelikud kohtud on puhtakujuliselt ühiskondlikud kohtud, mis arenevad ja tugevnevad paralleelselt riikliku kohtusüsteemi demokraatlike aluste edasiarendamisega ja täiustamisega. Seltsimehelikele kohtutele on antud üle rida funktsioone, mis varem kuulusid rahvakohtutele. Nad täidavad tähtsat osa õiguserikkumiste ja üleastumiste ärahoidmisel, inimeste kasvatamisel veenmise ja ühiskondliku mõjutamise teel, ühiskonnastaseid tegusid hukkamõistva õhkkonna loomise teel. Paljud seltsimehelikud kohtud on oma tegevusega omandanud töötajate silmis suure autoriteedi. Seltsimehelike kohtute tööst võtavad osa tuhanded töötajad ning nad avaldavad suurt mõju ühiskonna kasvatamisel ning korrarikkumiste likvideerimisel.

Suur tähtsus seltsimehelike kohtute õigel suu-

namisel ja praktilise töö abistamisel on rahvakohtutel, sealhulgas ka rahvakaasistujatel. Rahvakohtunikud ja rahvakaasistujad kontrollivad seltsimehelike kohtute tegevust, korraldavad seltsimehelike kohtute liikmetele konsultatsioone, vestlusi ja loenguid. Üksnes 1962. a. esimesel poolaastal korraldasid Eesti NSV rahvakohitud ligi 350 vestlust ja loengut seltsimehelike kohtute liikmetele. Paljudel juhtudel on rahvakaasistujad oma kollektiivis valitud seltsimeheliku kohtu koosseisu ja ühendavad sellega veelgi tihedamalt rahvakohtute ja seltsimehelike kohtute sidemeid.

TRU Raamatukogu

II. RAHVAKAASISTUJATE ÕIGUSTEST JA KOHUSTUSTEST

Rahvakaasistujate tegevus kohtus on mitmekülgne ja vastutusrikas. **Nõukogude kohtus on rahvakaasistujad tõelised rahvaesindajad**, kes koos kohtunikuga teostavad õigusemõistmist esimese astme kohtus kõigi tsiviil- ja kriminaalasjade arutamise teel.

Rahvakaasistujad kasutavad oma kohustuste täitmise ajal kohtus kõiki kohtuniku õigusi. Nad on kohtunikud, kes oma ülesandeid täidavad rahva volinikena. Rahvakaasistujate rikkalikud elukogemused ja ühiskondlik-poliitilised teadmised aitavad nõukogude kohtul paremini täita oma ülesandeid ja tihedalt liita õigusemõistmist laiade rahvahulkadega.

Rahvakaasistujate suurt osa õigusemõistmisel illustreerib ka asjaolu, et rahvakohtuniku ajutise äraoleku ajaks kas haiguse, puhkuse või muude põhjuste tõttu pannakse tema kohustuste täitmine vastava rajooni või linna töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee poolt sama rajooni või linna rahvakohtu ühele rahvakaasistujale.

Kõiki tsiviil- ja kriminaalasju arutatakse nõukogude kohtutes kollegiaalselt ja esimeses astmes alati rahvakaasistujate osavõtul. See põhireegel kehtib nii rahvakohtute kui ka kõigi teiste kohtute suhtes. Rahvakaasistujatel on

kohtus eesistuja-kohtunikuga võrdsed õigused nii asja arutamisel kui ka otsuse tegemisel. Otsuse tegemisel pole ühelgi kohtuliikmel õigust loobuda hääletamisest või jääda erapooletuks. Kohtunikul või rahvakaasistujal, kes jääb vähemusse, on õigus esitada kirjalikult oma eriarvamus. See lisatakse kohtutoimikusse, kuid kohtu otsuse kuulutamisel seda ei avaldata. Kui rahvakohtu otsuse peale, mille suhtes üks kohtunikest jäi eriarvamusel, ei esitata kassatsioonikaebust ega -protesti, saadab asja otsustanud kohus kohtutoimiku Eesti NSV Ülemkohtu esimehele kohtuliku järelevalve korras protesti esitamise küsimuse otsustamiseks.

Mõningaid ettevalmistavaid toiminguid teostavad kohtunikud ainuisikuliselt. Nii näiteks süüdistusmaterjali saabumisel kohtusse otsustab kohtunik süüdistatava kohtu alla andmise küsimuse ainuisikuliselt siis, kui ta nõustub süüdistuskokkuvõtte järeldustega ja valitud tõkendi-ga süüdistatava suhtes. Juhul aga, kui kohtunik ei nõustu süüdistuskokkuvõtte järeldustega või kui on vaja muuta süüdistatava suhtes valitud tõkendit, kuulub asi läbivaatamisele kohtu korraldaval istungil. Kohtu korraldaval istung on kollegiaalne, rahvakohtus võtavad sellest alati osa kohtunik ja kaks rahvakaasistujat.

Kriminaalasjades lahendatakse korraldatavatel istungitel mitmeid küsimusi, mis on seotud asja kohtulikuks arutamiseks ettevalmistamisega, samuti ka kohtuotsuse täitmisele pööramisega, tähtaegade pikendamisega jne. Tsiviil-asjades lahendatakse korraldatavatel istungitel

näiteks täitelehe dublikaadi väljaandmise küsimus, mitmesugused tähtaegade pikendamised jne.

Iga süüdistatava kohtu alla andmisel on vaja kohtuniku või korraldava istungi otsust järgmistes küsimustes: 1) kas asi allub antud kohtule; 2) kas kõik isikud, keda oli alust kriminaalvastutusele võtta, on vastutusele võetud; 3) kas ei esine asjaolusid, mis tingivad kriminaalasja lõpetamise või peatamise; 4) kas on kogutud kõik tõendid, mis on vajalikud asja kohtulikuks arutamiseks; 5) kas süüdistatavale on esitatud süüdistus kõikides tema poolt toimepandud kuritegudes; 6) kas süüdistatava teod on õigesti kvalifitseeritud; 7) kas juurdlusel või eeluurimisel on järgitud kriminaalprotsessi eeskirju; 8) kas süüdistuskokkuvõtte on koostatud kooskõlas kriminaalprotsessi eeskirjade nõuetega.

Korraldaval istungil tuleb läbi vaadata ka ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi taotlus ühiskondliku süüdistaja või ühiskondliku kaitsja osavõtmise kohta kohtuistungist, seda juhul, kui taotlus on esitatud kohtule enne süüdistatava kohtu alla andmise küsimuse otsustamist.

Kohtu korraldaval istungil tehakse süüdistatava kohtu alla andmise küsimuses üks järgmistest määrustest: 1) süüdistatava kohtu alla andmise ja asja kohtuistungil arutamisele määramise kohta; 2) asja saatmise kohta täiendavaks uurimiseks; 3) asja menetluse peatamise kohta või 4) asja lõpetamise kohta, kaasa arvatud asja lõpetamine seoses ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi taotluse-

ga anda süüdistatav ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi käendusele, samuti asja andmise kohta arutamiseks seltsimehelikule kohtule või alaealiste asjade komisjonile.

Võitluses kuritegevuse ja sotsialistliku ühiselu reeglite rikkumise vastu pöörab nõukogude seadusandlus peamise tähelepanu õiguserikkumiste ärahoidmisele ühiskondliku kasvatustöö ja veenismetodi rakendamise abil. Ka karistuse määramisel peab kohus silmas seda, et karistuse eesmärk pole mitte ainult repressioon kuriteo eest, vaid ka süüdimõistetud parandamine ja ümberkasvatamine töösse ausa suhtumise, seaduse täpse täitmise ja sotsialistliku ühiselu reeglite austamise vaimus, samuti süüdimõistetud kui ka teiste isikute poolt uute kuritegude toimepanemise ärahoidmine.

Lähtudes nõukogude seadusandluse humansetest eesmärkidest, näeb «Eesti NSV kriminaalkodeks» ette võimaluse vabastada kriminaalvastutusest isikut, kes on toime pannud kuriteo, mille ühiskonnaohtlikkus on väike ja kui isik puhtsüdamlikult kahetseb oma tegu. Neil eeldustel võib kuriteo toimepannud isikut kriminaalvastutusest vabastada ja **anda ta ümberkasvatamiseks ja parandamiseks sellekohase taotluse esitanud ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi käendusele.** Samuti võib niisuguse isiku kriminaalasja suunata seltsimehelikku kohtusse ühiskondliku mõjutamise vahendite rakendamiseks.

Meie vabariigi kohtud on neile esitatud taotlustest süüdlaste ümberkasvatamiseks ja paran-

damiseks andmise kohta rahuldanud ligikaudu 47%. Siinkohal olgu märgitud, et mõnedes ühiskondlikes organisatsioonides ja töötajate kollektiivides saadakse veel ebaõigesti aru juhistest üldsuse kaasatõmbamise kohta võitluses kuritegevusega. Esineb juhtumeid, kus taotletakse käendusele andmist mitte üksnes nende isikute suhtes, kes on toime pannud vähese ühiskonnaohtlikkusega kuritegusid, vaid ka neid, kes on toime pannud raskeid kuritegusid. Real juhtudel esitatakse kohtutele ühiskondlike organisatsioonide või töötajate kollektiivide nimel taotlusi süüdlase ümberkasvatamiseks ja parandamiseks andmise kohta ainult asutuse juhataja või ühiskondliku organisatsiooni üksiku esindaja poolt. See on väär. Kollektiivi arvamust saab väljendada üksnes otsus, mis põhineb vastava kollektiivi koosolekul läbiarutatud materjalidele.

NLKP programm juhib tähelepanu vajadusele pidada otsustavat võitlust raskete kuritegudega. «Eesti NSV kriminaalkoodeks» näeb ette raskeid karistusi — kümme kuni viisteist aastat vabadusekaotust, raskendavatel asjaoludel ka erakordse karistuse, surmanuhtluse — isikutele, kes on toime pannud eriti ohtlikke riiklikke kuritegusid, riigi või ühiskonna vara riisumise eriti suures ulatuses, tahtliku tapmise, vägistamise, miilitsa või rahvamalevlase elu kallale kippumise, röövimise, altkäemaksu võtmise, valuutaga äritsemise jm. Raskete kuritegude puhul, eriti kui neid kuritegusid on toime pannud retsidivistid või isikud, kes süstemaatiliselt rikuvad sotsialistliku ühiselu reegleid, ja kelle suhtes varem kohaldatud mõjutamise vahendid pole

andnud tulemusi, ei saa olla mingit liberaalitse-
mist.

Ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi taotluse rahuldamisel käendusele andmise kohta peavad kohtud selgitama käenda-
dajatel lasuvat vastutust ning osutama käenda-
tava kasvatamisel vajalikku abi. Põhjendama-
tult esitatud taotluste puhul peavad kohtud sel-
gitama taotluse esitanud organisatsioonile või
kollektiivile kehtivat korda ja nõukogude
seadusandluse põhimõtteid kuritegevuse likvi-
deerimisel. Ühiskondliku organisat-
siooni või töötajate kollektiivi
taotlus süüdlase ümberkasvata-
miseks ning parandamiseks and-
mise kohta peab olema läbi aru-
tatud organisatsiooni või kol-
lektiivi koosolekul ja põhinema
selle otsusel. Koosolekust, kus selline
arutelu toimus, peab osa võtma enamik selle
organisatsiooni või kollektiivi liikmetest. Seega
peavad kohtud silmas pidama, et dokumente,
mis ei väljenda ühiskondliku organisatsiooni
või kollektiivi kollektiivset arvamust, ei saa
arvestada seaduses ettenähtud taotlusena.

Ühiskondliku kaitsja kui kollektiivi esindaja
kaalutlusi süüdlase käendusele, ümberkasvata-
misele ja parandamisele andmise kohta tuleb
võrdsustada kollektiivi taotlusega.

Iga ühiskondliku organisatsiooni või töötaja-
te kollektiivi taotluse rahuldamist, rahuldamata
jätmist või ebaõigesti esitatud taotluse tagasi-
lükkamist tuleb kohtuotsuses motiveerida. Ar-
vestada tuleb ka seda, et käendus erineb oluli-
selt mittevabadusekaotusega karistatud isiku

ümberkasvatamiseks ja parandamiseks andmisest, kuna käendusele andmise korral ei tehta süüdimõistvat kohtuotsust.

Kohtud on kohustatud süstemaatiliselt kontrollima käendusele antud isikute, tingimisi süüdimõistetute, kõigi ühiskondlikele organisatsioonidele ning kollektiividele ümberkasvatamiseks ja parandamiseks antud isikute käitumist.

Nõukogude kohtu kasvatuslikest ülesannetest lähtudes on kohtutele omistatud õigus kohaldada süüdimõistetute suhtes, välja arvatud eriti raskete kuritegude puhul, tingimisi ennetähtaegset karistuse kandmisest vabastamist või asendada karistuse kandmata osa kergema karistusega. Nende küsimuste otsustamisest võtavad osa samuti rahvakaasistujad. Rahvakaasistujail tuleb silmas pidada, et tingimisi ennetähtaegse karistuse kandmisest vabastamise otsustamisel on peamine süüdimõistetu parandamist tõestav eeskujulik käitumine ja aus suhtumine töösse. Kohtud peavad hoolega uurima, kas antud isiku suhtes seadusandlus lubab kohaldada tingimisi ennetähtaegset vabastamist, kas süüdimõistetu kuulub vabastamisele talle määratud karistusest poole või kahe kolmandiku osa ärakandmisel ja kui suure osa karistusajast on süüdimõistetu tegelikult ära kandnud.

Administratiivasju lahendab rahvakohtunik üldreeglina ainuisikuliselt. Nii vaatab rahvakohtunik Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 18. jaanuari 1957. a. seadluse alusel läbi materjalid huligaanse käitumise kohta, kui need teod oma iseloomult ei too kaasa kriminaalvastutust. Rahvakohtuniku poolt määratakse huligaanse käitumise eest huligaanitsejale arest

3—15 ööpäeva. Sama seadluse alusel võib rahvakohtunik ainuisikuliselt määrata huligaanitsejale veel täiendavalt aresti (3—7 ööpäeva), kui arreteeritu hoidub kõrvale füüsilisest tööst või rikub karistuse kandmise kohas kehtestatud režiimi.

Administratiivkorras läbivaatamisele kuuluvate asjade seas on kollegiaalne lahendamine nõutav ühiskonnavastaste parasiitlike elementide asjades. Eesti NSV seadusega 8. juunist 1961. a. «Võitluse tugevdamisest ühiskonnavastaste, parasiitlike elementidega» on ettevõtete, asutuste, organisatsioonide jne. kollektiividele antud õigus oma otsusega isikut, kes hoidub kõrvale ühiskondlikult kasulikust tööst ja elab mittetöisest tulust, suunata kohustuslikus korras tööle selleks ettenähtud paikkonnas kahest kuni viie aastani ühes mittetöise tuluga soetatud vara konfiskeerimisega. Selline õigus on nimetatud seaduse alusel ka rahvakohtul.

NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi määrusega 12. septembrist 1961. a. juhiti kohtute tähelepanu sellele, et ühiskondlikult kasulikust tööst kõrvalehoidvate ja ühiskonnavastase, parasiitliku eluviisiga isikute vastu peetava võitluse tugevdamine on kohtuorganite tähtis ülesanne.

Juhtides tähelepanu nimetatud asjade lahendamise suurele profülaktilisele tähtsusele, selgitas NSV Liidu Ülemkohus, et parasiitlikesse elementidesse puutuvad materjalid kuuluvad läbivaatamisele rajoonide või linnade rahvakohtute poolt avalikel kohtuistungitel koosseisus kohtunik ja kaks rahvakaasistajat. Nende koh-

tuistungite kasvatusliku mõju tugevdamiseks tuleb kohtutel viia sagedamini läbi väljasõiduis-tungeid. Kohtud võivad nende asjade arutamisest lubada ka üldsuse esindajate osavõttu. Parasiitlike elementide asjade arutamine tagaselja on lubamatu.

Kriminaal- ja tsiviilprotsessi koodeksid reguleerivad üksikasjalikult menetlust kriminaal- ja tsiviilasjades. Rahvakaasistujail tuleb silmas pida, et nad on kohustatud rangelt järgima nõukogude õigusemõistmise eesmäärke, ülesandeid ja kohtumenetluse kõiki eeskirju, ning et nad vastutavad võrdselt eesistuja-kohtuniku-ga kohtuotsuse õigsuse eest.

Õigusemõistmise objektiivsuse kindlustamiseks ei ole lubatud rahvakaasistujat (samuti ka kohtunikku, prokuröri jt.) asja menetlusest osa võtta, kui ta isiklikult otseselt või kaudselt sellest asjast on huvitatud. Rahvakaasistuja on kohustatud asja arutamisest mitte osa võtma või ta kuulub taandamisele protsessiosaliste taotlusel: 1) kui ta on mõne kohtu koosseisu kuuluva isiku sugulane; 2) kui ta on antud asjas protsessiosaline või mõne protsessiosalise sugulane; 3) kui ta ise või mõni tema sugulane on huvitatud asja lahendamise tulemustest; 4) kui ta samast asjast on võtnud osa prokurörina, tunnistajana, eksperdina, juurdlejana, uurijana, kaitsjana ja kannatanu või tsiviilhageja esindajana; 5) kui ta samas asjas kuulus kohtu koosseisu, kelle otsus tühistati kõrgema kohtu poolt; 6) kui kohtule esitati tõendeid, mis tekitavad kahtlust rahvakaasistuja erapooletuses.

Rahvakaasistuja taandumise või taandamise

küsimuse otsustab kohus taandatava osavõtuta. Häälte poolitumisel loetakse rahvakaasistuja või kohtunik taandatuks. Kahe kohtuliikme või kogu kohtukoosseisu vastu avaldatud taanduse otsustab kogu kohtukoosseis. Enne taandamise küsimuse otsustamist on rahvakaasistujal, kelle vastu taandus esitati, õigus anda seletusi taandamise motiivide kohta.

Kuidas toimub kohtuistungil asja arutamine ja mida selle juures peavad arvestama rahvakaasistujad?

Kuigi kohtulikku asja arutamist juhib eesistuja, **peavad rahvakaasistujad koos eesistujaga tagama kõigi asjaolude täieliku, igakülgse ja objektiivse uurimise ning tõe avastamise.** Juhul kui eesistuja korralduse või tegevuse vastu avaldab protesti mõni protsessiosaline või prokurör, lahendatakse küsimus kohtu määrusega. Tsiviil- ja kriminaalprotsessi koodeksid näevad ette mitmeid küsimusi, millistes kohtumäärused tuleb teha nõupidamise toas ja motiveerituna.

Nii näeb «Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeks» ette, et määrused asja täiendavaks uurimiseks saatmise, asja lõpetamise, sundtoomise, tõkendi valimise, selle muutmise või tühistamise, taanduse, ekspertiisi määramise ja kohtualuse eemaldamise kohta kohtusaalist peavad olema motiveeritud ja need tehakse kohtu poolt nõupidamise toas. Sellised määrused vormistatakse eraldi dokumendina ja nendele kirjutavad alla ka rahvakaasistujad.

Kõik teised määrused tehakse olenevalt asjaoludest kas samas korras või kohtuistungil suuliselt ja kantakse kohtuistungil protokollile. Kõik

asja kohtuliku arutamise käigus tehtud määrused avaldatakse samal kohtuistungil.

Rahvakaasistujal on õigus kohtuistungil käigus võrdselt eesistuja-kohtunikuga esitada küsimusi kohtualusele, hagejale, kostjale, tunnistajatele, kannatanule, tsiviilhagejale, ekspertidele, ning võtta osa kõigi tõendite uurimisest.

Kohus ei või piirduda esitatud materjalide ja seletustega, vaid peab tarvitusele võtma kõik seadusega ettenähtud abinõud tõeliste asjaolude, poolte õiguste ja kohustuste igakülgeks, täielikuks ja objektiivseks väljaselgitamiseks.

Pärast kohtulikku uurimist ja vaidluste lõpetamist antakse kriminaalasjades kohtualusele viimane sõna. Pärast kohtualuse viimase sõna ärakuulamist läheb kohus **kohtuotsuse** tegemiseks nõupidamise tuppale. Kohtuotsuse teeb kohus nõupidamise toas. Otsuse tegemise ajal võivad nõupidamise toas viibida ainult kohtu koosseisu liikmed. Teiste isikute viibimine nõupidamise toas kohtuotsuse tegemise ajal on rangelt keelatud.

Nõupidamist nõupidamise toas juhatab eesistuja.

Millised küsimused tuleb lahendada kohtuotsuse tegemisel nõupidamise toas?

«Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeksi» kohaselt tuleb kohtul kohtuotsuse tegemisel lahendada järgmised küsimused.

▣ Kas on aset leidnud tegu, milles kohtualust süüdistatakse.

▣ Kas see tegu sisaldab kuriteo koosseisu ja millises kriminaalseaduse paragrahvis ning lõikes ja punktis see on ette nähtud.

▣ Kas kohtualune on süüdi selle kuriteo toimepanekus.

▣ Kas kohtualust tuleb toimepandud kuriteo eest karistada.

▣ Milline karistus tuleb kohtualusele mõista ja kas kohtualusel tuleb see karistus kanda.

▣ Kas kuulub rahuldamisele ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi taotlus süüdimõistetu tingimisi süüdimõistmise või käendusele andmise kohta.

▣ Kas kohtualuse suhtes tuleb kohaldada tõkendit ja mil viisil.

▣ Kas on vaja kohaldada sundravi alkohooliku ja narkomaanide suhtes ja nimelt millist.

▣ Milliseid vahendeid on vajalik kohaldada süüdimõistetu järelevalveta jäävate alaealiste laste või tema vara suhtes.

▣ Kas tsiviilhagi kuulub rahuldamisele, kellelt, kelle kasuks ja missuguses summas.

▣ Millised abinõud tuleb võtta tarvitusele tsiviilhagi või vara konfiskeerimise tagamiseks.

▣ Kuidas toimida asitõenditega ja äravõetud esemetega.

▣ Kelle kanda jäävad kohtukulud.

Nimetatud küsimustele vastavad kõik kohtu liikmed. Esimestena avaldavad oma seisukoha rahvakaasistujad. Eesistuja avaldab oma arvamuse ja annab oma hääle viimasena. Iga küsimus otsustatakse häälteenamusega. Pärast eespool nimetatud küsimuste otsustamist koostatakse samas kohtuotsus, millele kirjutavad alla kõik otsuse tegemisest osavõtjad, kaasa arvatud ka eriarvamusele jäänud.

Kõik Eesti NSV kohtud teevad kohtuotsuse

Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi nimel. Kohtuotsuse loeb ette eesistuja kogu kohtukoosseisu juuresolekul kohtuistungis saalis, mida kõik istungisaalis viibijad kuulavad seistes.

Avastanud asja läbivaatamisel seaduslikkuse või sotsialistliku ühiselu reeglite rikkumisi üksikute ametiisikute või kodanike poolt või olulisi puudusi riigiasutuste, ettevõtete, kolhooside ja muude kooperatiivsete ning ühiskondlike organisatsioonide töös, teeb kohus **erimääruse** ja saadab selle vastavatele asutustele, ettevõtetele, organisatsioonidele, ametiisikutele või töötajate kollektiividele, kes peavad küsimused läbi arutama ja kohtule teatama nende poolt tarvitusele võetud abinõudest.

Nõukogude seaduste täpse ja kõrvalekaldu-matu täitmise tagamise seisukohalt on kohtu erimäärusel suur mobiliseeriv ja kasvatuslik tähtsus kuritegevust soodustavate asjaolude väljaselgitamisel ja kõrvaldamisel. Eesti NSV Ülemkohtu pleenumi määrusega 23. juunist 1962. a. nr. 2 nõutakse kõigilt Eesti NSV kohtutelt iga konkreetse kriminaal- ja tsiviilasja lahendamisel kuritegevust soodustavate ja põhjustavate asjaolude, üksikisikute töös esinevate puuduste ning muude seaduserikkumise faktide väljaselgitamist ja nendele erimäärusega reageerimist. Viimasel ajal on kohtute erimääruste arv eriti kasvanud riigi- ja ühiskonnavara riisumise, töö-, kahjutasu nõudmise ja elamu-asjades.

Suur tööpõld on rahvakaasistujatel erimääruste täitmise kontrollimisel. NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi määruses 14. maist 1962. a. nr. 7 juhi-

takse kohtute tähelepanu vajadusele tõmmata rahvakaasistujaid ulatuslikumalt kaasa erimääruste täitmise kontrollimisele.

*

Rahvakaasistujad kutsutakse oma kohustuste täitmisele kohtusse üldreeglina mitte kauemaks kui kaheks nädalaks aastas. Seejuures tuleb arvestada, et kohtuasja peab istungil algusest peale arutama ja otsustama üks ja sama koosseis. Ei ole lubatud protsessi katkestada põhjusel, et ülalmärgitud kahenädalane tähtaeg on lõppenud. Kohtuasja arutamine, mis oli alustatud rahvakaasistuja osavõtul, viiakse lõpule sõltumata sellest kahenädalasest tähtajast.

Juhul kui on ette näha, et kohtulik arutamine nõuab pikemat aega, võib kohus oma määrusega kutsuda kohtuistungile tagavara-rahvakaasistuja. Viimane viibib asja arutamise ajal kohtuistungil saalis ja vajaduse korral asendab kohtu koosseisust väljalangenud rahvakaasistujat. Tagavara-rahvakaasistujal, kes asendab väljalangenud rahvakaasistujat, on õigus nõuda nende kohtulike toimingute uuendamist, mis viidi läbi tema osavõtuta.

Rahvakaasistujale saadab kohtunik õigeaegselt kutse kohtusse ilmumise kohta. Ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide juhatajad on kohustatud sel juhul lubama rahvakaasistujat töölt lahkuda. Rahvakaasistujale saadetud kutse on aluseks tema vabastamiseks oma tööst kutses märgitud tähtajaks.

Rahvakaasistuja peab ilmuma kohtusse selle arvestusega, et tal jätkuks aega tutvuda arutamisele tulevate asjade toimikutega, võtta osa

asjade eelnevast läbivaatamisest, tutvuda asitõendite ja igasuguste muude materjalidega, asja kohta käivate seadusandlike aktidega jne.

Rahvakaasistuja hoolikas tutvumine enne kohtuistungit kõigi asja kohta käivate materjalidega on oluliseks eelduseks, et rahvakaasistuja kohtulikul arutamisel saaks aktiivselt osa võtta asja igakülgselt, täielikust ja objektiivselt uurimisest ning õiglase kohtuotsuse langetamisest.

Keeruliste majandusalaste ja teiste asjade ettevalmistamisel tuleb kohtunikel rahvakaasistujate kutsumisel silmas pidada nende erialalist asjatundlikkust. Otstarbekohane oleks neil juhtudel kutsuda kohtu koosseisu rahvakaasistujaid, kelle teadmised ja kutsealased kogemused aitavad kohtul kiiresti ja igakülgselt välja selgitada asjaolud ja teha õiglane kohtuotsus.

Juhul kui kohtusse ilmumise kutse saanud rahvakaasistujal on võimatu osa võtta kohtuistungist, on ta kohustatud sellest viivitamatult kohtunikule teatama, et tema asemele saaks kutsuda teist rahvakaasistujat.

Nendele rahvakaasistujatele, kes töötavad riiklikes, kooperatiivsetes või ühiskondlikes organisatsioonides, ettevõtetes, asutustes, samuti kolhoosides või kolhoosidevahelistes organisatsioonides, säilitatakse nende poolt kohtus kohtustuste täitmise ajaks tööta su põhikohtu kohal. Rahvakaasistujatele, kes ei tööta palgalisel tööol, tasutakse kohtus oma ülesannete täitmisel oldud iga päeva eest 1 rubla 50 kopikat.

Juhul kui kohtuasja arutatakse väljasõidu-

istungil, tasutakse rahvakaasistujatele päeva- ja korterirahad ning sõidukulud.

Rahvakaasistujatele, kes töötavad, tasutakse need kulud vastavalt teenistuslike komanderingute eeskirjades näidatud normidele. Teistele rahvakaasistujatele tasutakse päevaraha 1 rubla 50 kopikat iga komanderingupäeva eest, muud kulud (korter- ja sõidukulud) aga teenistuslike komanderingute eeskirjadega kindlaksmääratud normide kohaselt.

Mittetöötavatele rahvakaasistujatele ettenähtud tasu, samuti kõigile rahvakaasistujatele makstavad kulud, mis on seoses väljasõiduga kohtuasja arutamiseks, tasutakse kohtu poolt selleks otstarbeks eraldatud summadest.

*

Rahvakaasistuja ülesanded ei piirdu ainult kohtuistungitest osavõtuga. Ta ülesanne on igati kaasa aidata nõukogude kohtu vastutusrikaste ülesannete täitmisele — kuritegevuse likvideerimisele ja kuritegevust sünnitavate põhjuste kõrvaldamisele, kohtuotsuste ja -määruste täitmise kontrollimisele, eriti aga ühiskondlikele organisatsioonidele ja töötajate kollektiividele parandamiseks ja ümberkasvatamiseks antud isikute kasvatamisele.

Rahvakaasistuja ülesanne on ka seltsimehelike kohtute abistamine ja seltsimehelike kohtute otsuste seaduslikkuse kontrollimine.

Tähtsaks kasvatustöö vormiks on rahvakaasistujate aruandlus valijatele. Rahvakaasistuja otsene ülesanne on regulaarselt anda

aru teda valinud töötajate kollektiivile. Õieti organiseeritud aruandlusel on suur kasvatuslik tähtsus ka õigusliku propaganda ning laiemate hulkade õigusteadvuse tõstmise seisukohalt.

Oma ülesannete täitmisel kasvavad ka rahvakaasistujad ise, suurenevad nende ühiskondliku töö kogemused ja juriidilised teadmised. Kohtuorganid osutavad omalt poolt suurt abi rahvakaasistujatele töökogemuste omandamisel ja juriidiliste teadmiste tõstmisel. Regulaarselt korraldatakse sel eesmärgil rahvakaasistujatele õppusi. Eesti NSV kohtutes viidi 1961. a. teisel poolaastal rahvakaasistujatele läbi 91 õppust, 1962. a. esimesel poolel 106 õppust. Rahvakohtute rahvakaasistujatele organiseeritakse lektoriume. Nii näiteks korraldati Tallinnas elunevatele rahvakaasistujatele 1962. aastal loenguid NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse ja tsiviilkohtumenetluse aluste, töötülide lahendamise, võitluse tugevdamise kohta ühiskonnavastaste, parasiitlike elementide vastu, elamuasjade lahendamise kohta rahvakohtutes jm. küsimustes. Mõnedes linnades võtavad rahvakaasistujad osa rahvaülikoolides juriidilistel teemadel peetavatest loengutest.

On loomulik, et ühiskondlikel alustel tehtava töö vormid arenevad pidevalt edasi. On ju ühiskondlikel alustel tehtav töö kommunistliku töösesuhtumise ilmekamaid väljendusvorme, töö südametunnistuse käsul.

Rahvakaasistujate mitmekülgse tegevuse uue organisatsioonilise vormina on suur tähtsus **rahvakaasistujate nõukogudel**. Rahvakohtu rahvakaasistujatest valitakse 15—20-liikmelised nõukogud. Need on ühiskondliku isetegevuse

vormid rahvakaasistujate ees seisvate ülesannete edukaks täitmiseks. Organisatsiooniliselt moodustatakse nõukogu liikmetest **grupid** eri-ülesannete alal.

Nii näiteks on Tallinna linna Keskrajooni rahvakohtu rahvakaasistujate nõukogus, kuhu kuulub 15 rahvakaasistujat, moodustatud 4 gruppi järgmiste töölõikude järgi:

- ▣ rahvakohtu töö abistamine kohtuotsuste täitmise kontrollimiseks;

- ▣ seltsimehelike kohtute töö abistamine ja nende töö kontrollimine;

- ▣ rahvakohtu poolt süüdimõistetute töökohades kohtuotsuste arutamise organiseerimine;

- ▣ nende isikute kontrollimine, kes rahvakohtu otsusega on antud kollektiividele kasvatamiseks ja parandamiseks.

Rahvakaasistujate nõukogud peavad perioodiliselt iga kuu töökoosolekuid. Neil koosolekutel võetakse vastu tööplaanid, kuulatakse aruanded gruppide tegevuse kohta, loenguid juriidilistel teemadel jne.

Nõukogude liikmed tõmbavad oma töösse kaasa ka teisi rahvakaasistujaid, kes otseselt nõukogusse ei kuulu. Nende kaasabil organiseeritakse kohtuotsuste läbiarutamist kollektiivis, kus töötab kohtu poolt süüdimõistetute või kus on avastatud seaduserikkumine, mille kohta on tehtud kohtu erimäärus jne.

Rahvakaasistujate nõukogudes on moodustatud ka spetsiaalseid grappe (sektsoone) alaealiste ühiskondlikuks kasvatamiseks. Selline grupp töötab tihedas koostöös kooliga, lastevanematega, haridusosakonnaga ja alaealiste asjade komisjoniga.

Rahvakaasistujate nõukogudes on moodustatud ka grupid õiguslikuks propagandaks elanikkonna hulgas. Nende gruppide liikmed esinevad ettevõtetes ja organisatsioonides loengutega või vestlustega juriidilistel teemadel, tutvustavad kuulajaid uute normatiivsete aktidega, selgitavad nõukogude kohtu tegevuse põhimõtteid. Rahvakaasistujate esinemised on suure kasvatusliku tähtsusega, kuna rahvakaasistujate kasutada on ulatuslik faktiline materjal kohtute tegevusest.

III. RAHVAKAASISTUJATE VALIMISTE ORGANISEERIMINE JA LÄBIVIIMINE

Üksikasjalikult reguleerib rahvakohtute rahvakaasistujate valimiste organiseerimist ja läbiviimist Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 24. oktoobrist 1960. a. kinnitatud «Eesti NSV rajoonide (linnade) rahvakohtute valimiste määrustik».

Rajooni (linna) rahvakohtu rahvakaasistujate valimistel määrab iga rajooni (linna) rahvakohtu rahvakaasistujate arvu kindlaks Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium Eesti NSV Ülemkohtu esimehe esildusel. Senine praktika on näidanud, et on küllaldane keskmiselt iga rahvakohtuniku kohta valida 75 rahvakaasistujat, s.t. kui rajooni (linna) rahvakohtus on üks rahvakohtunik, siis piisab rahvakohtu normaalseks tööks seitsmekümne viiest rahvakaasistujast, kui kaks rahvakohtunikku, siis saja viiekümnest rahvakaasistujast jne. Eelöeldust ei tule mõistagi aru saada nii, nagu valitaks rahvakaasistujaid rahvakohtuniku juurde. Rahvakohus on ühtne kogu rajooni (linna) kohta ning kõik rahvakaasistujad on valitud vastava rahvakohtu juurde, ilma mingisuguse konkreetse määramiseta rahvakohtuniku juurde.

Rahvakaasistujate valimised korraldatakse

iga kahe aasta järel. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium määrab kindlaks rahvakaasistujate valimiste aja hiljemalt 30 päeva enne nende volituste lõppemist.

Rahvakohtu rahvakaasistujate valimiste organiseerimine on pandud rajoonide ja rajoonilise jaotuseta vabariigilise alluvusega linnade tööraha saadikute nõukogude täitevkomiteede peale.

Rajoonide ja rajoonilise jaotuseta vabariigilise alluvusega linnade tööraha saadikute nõukogude täitevkomiteede ülesanne on:

▣ valvata valimiste kestel rajooni või linna territooriumil valimiste määrustiku täitmise järel;

▣ vaadata läbi rajooni (linna) rahvakohtu rahvakaasistujate valimiste ebaõige läbiviimise kohta esitatud avaldused ja kaebused;

▣ teha rajoonis või linnas kindlaks rahvakaasistujate valimiste tulemused ja koostada valitud rahvakaasistujate nimekirjad;

▣ anda valitud rahvakaasistujatele valituks tunnistamise tõendid.

Rajoonide (linnade) rahvakohtute rahvakaasistujate valimine toimub tööliste ja teenistujate üldkoosolekul ettevõtete ja asutuste järgi, talupoegade üldkoosolekul kolhooside ja külade järgi, sovhooside tööliste ja teenistujate üldkoosolekul sovhooside järgi, sõjaväelaste üldkoosolekul väeosade järgi, samuti valijate üldkoosolekul nende elukoha järgi.

Valijate elukoha järgi kokkukutsutavad üldkoosolekud on mõeldud eeskätt pensionäridele, koduperenaistele ja teistele ettevõtetes, asutus-

tes ja organisatsioonides mitte töötavatele valijatele rahvakaasistujate valimiseks.

Valimismäärustik ei anna otsust vastust küsimusele, kes määrab konkreetsele ettevõttele, asutusele, organisatsioonile või sõjaväeosale nende poolt valitavate rahvakaasistujate arvu. See õigus on rajooni või linna täitevkomiteel, kui valimisi organiseerival organil. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi poolt kindlaks määratud rahvakaasistujate arvu piires määravad rajooni või linna töörahvasaadikute nõukogu täitevkomiteed kindlaks, kui palju tuleb iga ettevõttele, asutusele, organisatsioonile, sõjaväeosale jne. kollektiivil valida rahvakaasistujaid. Ettevõtete, asutuste, organisatsioonide, sõjaväeosade jne. poolt valimisele tulevate rahvakaasistujate arvu määramisel lähtub rajooni või linna töörahvasaadikute nõukogu täitevkomitee valijate arvust kollektiivides.

Ebaõige oleks võrdselt määrata valimisele kuuluvate rahvakaasistujate arv nii väikeste kui ka suurte kollektiivide kohta. Suurematele kollektiividele tuleb määrata proportsionaalselt ka suurem arv valimisele kuuluvaid rahvakaasistujaid. Samal ajal tuleb väiksemate töötajate kollektiivide kaasatõmbamiseks kasutada võimalust mitme kollektiivi ühise koosoleku organiseerimiseks.

Üldkoosolekud rahvakaasistujate valimisteks kutsuvad kokku töörahva ühiskondlikud organisatsioonid ja ühingud — kommunistliku partei organisatsioonid, ametiühingu- ja kooperatiiv-

sed organisatsioonid, noorsoo-organisatsioonid ja kultuuriühingud. Valijate üldkoosolekud elukoha järgi kutsuvad kokku rajoonide, linnade, alevite ja külade töörahva saadikute nõukogude **täitevkomiteed**.

Rahvakaasistujate valimiseks kokkukutsutavate üldkoosolekute aeg ja koht tehakse valijatele teatavaks teadaannete, kuulutuste jne. avaldamise teel hiljemalt 3 päeva enne koosolekut.

Üldkoosolekute kokkukutsujail tuleb õigeaegselt organiseerida ettevalmistustööd rahvakaasistujate valimiseks ning selgitada ühtlasi ka nõukogude kohtu ülesandeid, õigusemõistmise demokraatlikke aluseid jne.

Rahvakaasistujate valimiseks kokkukutsutud üldkoosolek on õigusvõimeline, kui sellest võtab osa enamik antud ettevõttes, asutuses, kolhoosis, sovhoosis töötavatest või sõjaväeosa koosseisu kuuluvatest valijatest või enamik valijaid nende elukoha järgi.

Üldkoosoleku läbiviimiseks valitakse juhatus.

Rahvakaasistujate kandidaatide ülesseadmise õigus on töörahva ühiskondlikel organisatsioonidel ja ühingutel, samuti igal üldkoosolekust osavõtval valijal.

Rahvakaasistujaks võib valida iga NSV Liidu kodanikku, kes on valimiste päevaks saanud 25-aastaseks. Arvestades rahvakaasistujate vastutusrikkaid ülesandeid on loomulik, et rahvakaasistujateks valitakse üksnes eesrindlikud töölised, kolhoosnikud ja nõukogude intelligentsi esindajad, kellel on valijate täielik usaldus.

Üldkoosolekul viiakse läbi peale ülesseatud

rahvakaasistujate kandidaatide läbiarutamist **lahtine hääletamine iga kandidaadi osas eraldi.**

Rahvakaasistujateks loetakse valituks isikud, kes said teistega võrreldes rohkem hääli ning **mitte vähem kui poole üldkoosolekust osavõtnud valijate häältest.**

Rahvakaasistujate valimiste kohta koostatakse üldkoosoleku protokoll, millele kirjutavad alla kõik koosoleku juhatuse liikmed.

Valimismäärustik nõuab **üldkoosoleku protokollis** järgmiste asjaolude märkimist:

▣ ettevõtte, asutuse, kolhoosi, sovhoosi, sõjaväeosa või asustatud punkti nimetus, kus toimus üldkoosolek;

▣ koosoleku läbiviimise kuupäev;

▣ valijate üldarv antud kollektiivis;

▣ koosolekust osavõtnud valijate üldarv;

▣ iga rahvakaasistuja kandidaadi perekonna-, ees- ja isanimi;

▣ iga rahvakaasistuja kandidaadi poolt ja vastu antud häälte arv;

▣ iga rahvakaasistuja perekonna-, ees- ja isanimi, vanus, rahvus, parteilisus, tegevusala ja elukoht ning kas ta on varem olnud rahvakaasistujaks.

Allakirjutatud protokoll saadetakse viivitamatult rajooni (linna) töörahva saadikute nõukogu täitevkomiteesse.

Üldkoosolekute protokollide alusel koostab rajooni või rajoonilise jaotuseta vabariigilise alluvusega linna töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee kahes eksemplaris rajooni (linna) rahvakohtu rahvakaasistujate nimekirja. Nimekirja vormi kinnitab Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium.

Nimekirja ühe eksemplari annab rajooni või linna töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee rajooni (linna) rahvakohtu esimehele, teine eksemplar jääb rajooni või linna töörahva saadikute nõukogu täitevkomiteele.

Igale valitud rahvakaasistujale annab rajooni või rajoonilise jaotuseta vabariigilise alluvusega linna töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee esimees tõendi valimise kohta rajooni (linna) rahvakohtu rahvakaasistujaks. Tõendi vormi määrab kindlaks Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium.

*

Eespool kirjeldatud korra kohaselt valiti rahvakohtute rahvakaasistujad Eesti NSV-s esmakordselt 1960. aastal. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 11. novembrist 1960. a. määrati rahvakohtute rahvakaasistujate valimiste läbiviimiseks ajavahemik 25. novembrist kuni 14. detsembrini 1960. a. Sel ajavahemikul valiti ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide töötajate kollektiivide üldkoosolekutel rahvakaasistujad kõigisse Eesti NSV rajoonide (linnade) rahvakohtutesse, kokku 4350 rahvakaasistujat. Nendest valiti töölisi 1357 (31,2%), kolhoosnikuid 837 (19,2%), teenistujaid 1945 (44,7%), pensionäre, koduperenaisi, õpilasi jt 211 (4,9%). Paljud neist on autasustatud medallite, ordenite ja aukirjadega. Rahvakaasistujate hulgas on tuntud tööeesrindlasi, ratsionaliseerijaid, leiutajaid, kommunistliku töö brigaadide liikmeid.

Praktika on näidanud, et töötajad, kes oma otseseid tööülesandeid täidavad eeskujulikult, suhtuvad kohusetundlikult ka ühiskondlikus

korras tehtavasse töösse. Suurt aktiivsust ja abi on osutanud rahvakaasistujana rahvakohtute ülesannete täitmisel näiteks Tallinna linna Kesksrajooni rahvakohtu rahvakaasistujad Epp Tasso — Tallinna Linna TSN Täitevkomitee arhivaar, Udo Ilumets — «Estonia» teatri koorisolist ja Lea Arro — trusti «Santehmontaaž» töötaja; Harju rajooni rahvakohtu rahvakaasistujad Elmar Kurg — Kiiu võitööstuse direktor, Dagmar Käsi Keila Tarbijate Kooperatiivist, Salme Süüsmann — Raasiku külanõukogu täitevkomitee esimees ja Salme Amisepp — pensionär; Viljandi rajooni rahvakohtu rahvakaasistujad Peeter Timmat — Viljandi Remondi- ja Ehitusvalitsuse kaubatundja ja kolhoosi «Sõprus» brigadir Aleksander Jupits; Narva linna rahvakohtu kaasistuja Olga Borovskaja — Narva Kaubandusvalitsuse töötaja; endise Märjamaa rajooni rahvakohtu rahvakaasistuja Hans Virma — ajalehe osakonna juhataja; Tartu linna rahvakohtu rahvakaasistuja Ferdinand Tubli — Tartu Aparaadiehituse Tehase konstruktor ja paljud, paljud teised rahvakaasistujad.

Rahvuslikult koosseisult on põhiosa rahvakaasistujaist eestlased — 3447 (79,3%). Venelasi on vabariigi rahvakohtute rahvakaasistujate hulgas 729 (16,7%). Põhiliselt elavad nad nendes rajoonides, kus kohtulik menetlus toimub vene keeles. Peale venelaste valiti 1960. aastal rahvakaasistujateks paljude teiste Nõukogude Liidu rahvuste esindajaid — ukrainlasi, soomlasi, grusiinlasi, lätlasi, leedulasi, armeenlasi jne. Eestlaste ja venelaste kõrval on teiste rahvuste esindajaid kokku 174 (4%).

Meeste ja naiste üheõiguslikkuse printsiibi järjekindel rakendamine nõukogude riigis avaldub ka rahvakaasistujate koosseisus. Meie vabariigi rahvakaasistujate hulgas on mehi 2486 (57,1%) ja naisi 1864 (42,9%).

Parteilasi on rahvakaasistujate hulgas 40,5%, parteituid 59,5%.

Lõpuks olgu märgitud, et 1960. a. meie vabariigis valitud rahvakaasistujatest oli kõrgema haridusega 574 (nende hulgas 80 kõrgema juriidilise haridusega) ning keskharidusega 1862 rahvakaasistujat.

Toodud andmed iseloomustavad mitte ainult 1960. aastal valitud rahvakohtute rahvakaasistujaid. Ka varem valitud rahvakaasistujate koosseisu iseloomustavad enam-vähem analoogilised arvud.

Kuni «NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusandluse aluste» kehtestamiseni 1958. aastal valiti rahvakohutusse rahvakohtunikud ja rahvakaasistujad ühesugusel viisil ning üheks ja samaks tähtajaks — kolmeks aastaks. Rahvakohtunikud ja rahvakaasistujad valiti üheaegselt kogu rajooni või linna elanike poolt üldise, otsese ja üheaolise valimisõiguse alusel salajasel hääletamisel.

Uue kohtukorralduse seadusandluse järgi valitakse rahvakohtunikud kogu rajooni või linna valijate poolt, kuna rahvakohtute rahvakaasistujate valimine anti ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide üldkoosolekute kompetentsi. Samuti pikendas uus seadusandlus **rahvakohtunike** volituste kehtivuse aja viie aastani,

rahvakohtu **rahvakaasistujate** voilituste kestus aga lühendati kahe aastani.

NLKP programmis seati eesmärgiks kaasa tõmmata üha rohkem elanikke riigivalitsemisele. Rahvakohtute rahvakaasistujate voilituste tähtaja lühendamine on NLKP programmis püstitatud põhimõtte tegelik ellurakendamine.

Rahvakaasistujate koosseisu süstemaatiline uuendamine on suure tähtsusega rahvahulkade teadlikkuse tõstmisel, sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamisel ja kohtu kasvatuslike ja profülaktiliste ülesannete täitmisel. Üle kogu Nõukogude Liidu lülitavad rahvakohtute rahvakaasistujate valimised õigusemõistmisele uusi tuhandeid rahvaesindajaid. 1960. aastal valiti NSV Liidus kokku üle 450 tuhande rahvakaasistuja, kes oma elukogemuste ja teadmistega aitavad kaasa nõukogude õigusemõistmise kindlustamisele. Selle ülesande täitmisel rahvakaasistujad aitavad ühiskondliku töö korras kindlustada sotsialistlikku seaduslikkust.

See, et rahvakaasistujad valitakse vahetult töötajate üldkoosolekutel, kindlustab, et elanikud valivad rahvakaasistujateks neid töötajaid, keda nad isiklikult hästi tunnevad. Varem kehtinud kord, mille kohaselt valimisedelil oli kuni seitsmekümne yie rahvakaasistuja nimed, ei võimaldanud praktiliselt valijatel küllaldaselt määralt tunda õppida ülesseatud kandidaate ning jälgida hiljem nende tööd rahvakaasistujatena. Praktika on näidanud, et **uue korra alusel valitud rahvakaasistujad on tihendanud rahvakohtute sidemeid töötajatega ettevõ-**

tetes, asutustes, kolhoosides, kõikjal üle meie maa.

Eesti NSV Ülemkohtu rahvakaasistujad valitakse, nagu Eesti NSV Ülemkohtu kogu koosseis, Eesti NSV Ülemnõukogu poolt viieks aastaks. Eesti NSV Ülemkohtu rahvakaasistujate arvu määrab kindlaks Eesti NSV Ülemnõukogu. Praeguse Eesti NSV Ülemkohtu koosseisu valimisega 5. juulil 1962. aastal valiti ka Ülemkohtu 249 rahvakaasistujat.

Rahvakaasistujate kandidaatide suhtes ei ole erinevust rahvakohtute ja Ülemkohtu rahvakaasistujate vahel. Ka Ülemkohtu rahvakaasistujate suhtes kehtib rahvakohtute rahvakaasistujate suhtes esitatud nõue — nad peavad valimiste päevaks olema vähemalt 25 aastat vanad NSV Liidu kodanikud.

IV. RAHVAKAASISTUJATE VOLITUSTE ENNETÄHTAEGNE LÖPPEMINE

Nõukogude valimissüsteemi iseloomustab mitte ainult see, et rahvas valib demokraatlikel valimistel oma esindajad. Nõukogude rahva valitud esindajad on sõna tõelises mõttes rahva esindajad ka selles suhtes, et nad on kohustatud oma valijatele aru andma ja nende tegevus on rahva poolt alati kontrollitav.

Ka rahvakaasistuja vastutusrikkad ülesanded nõuavad, et rahvakaasistuja vääriks rahva usaldust, oleks eeskujuks kodumaa teenimisel, peaks täpselt kinni nõukogude seadustest, oleks kõrgete moraalsete omadustega, selleks et omada moraalset õigust teiste üle kohut mõista ja teisi kasvatada.

Tulenevalt kohtunike vastutusrikastest ülesannetest on kohtunike distsiplinaarvastutusele võtmise kord reguleeritud erilises seadusandlikus aktis — Eesti NSV Ülemnõukogu poolt kinnitatud «Eesti NSV kohtunike distsiplinaarvastutuse määrustikus».

Rahvakaasistujatele kohtunike distsiplinaarvastutuse eeskirjad ei laiene. Eesti NSV Ülemkohtu rahvakaasistujate kriminaalvastutusele võtmise suhtes kehtivad samad eeskirjad mis kohtunike suhtes, s. t. Eesti NSV Ülemkohtu rahvakaasistujat ei või võtta kri-

minaalvastutusele ja sellega seoses vahistada ilma Eesti NSV Ülemnõukogu nõusolekuta. Istungjärkude vahelisel perioodil võib sellise nõusoleku anda Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium. Need eeskirjad ei laiene rahvakohtu rahvakaasistujatele.

Mida teha aga siis, kui rahvakaasistuja on kaotanud valijate usalduse?

Seadusandlus määrab, et sel juhul võib rahvakaasistujatelt volitused ära võtta enne volituste kehtivuse lõppemise tähtaega. Volitused võetakse ära rahvakaasistujate ärakutsumise teel või nende kohta kriminaalasjas tehtud süüdimõistva kohtuotsuse tõttu.

Üksikasjalikult reguleerib rahvakaasistujate ärakutsumise korda «**Eesti NSV kohtute kohtunike ja rahvakaasistujate ärakutsumise korra määrustik**», mille kinnitas Eesti NSV Ülemnõukogu 26. detsembril 1961. a.

Rahvakaasistuja võib ära kutsuda sel juhul, kui rahvakaasistuja ei õigusta enam valijate usaldust või kui ta pani toime teo, mis ei sobi kokku nõukogude rahvakaasistuja kõrge nimetusega ja mis õõnestab kohtu autoriteeti ja õigusemõistmist.

Eesti NSV Ülemkohtu rahvakaasistujat võib eespool märgitud aluste olemasolu korral ära kutsuda Eesti NSV Ülemnõukogu. Eesti NSV Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal võib Eesti NSV Ülemkohtu rahvakaasistujat vajalikul juhul kõrvaldada oma ülesannete täitmisest Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium hilisemal Eesti NSV Ülemnõukogu kinnitusel.

Eesti NSV Ülemkohtu rahvakaasistuja ära-

kutsumise algatamise õigus on ühiskondlikel organisatsioonidel ja töötajate kollektiividel, s. t. kommunistliku partei, ametiühingu- ja kom-somoliorganisatsioonidel nende vabariiklike, rajooni- ja linnaorganite näol, samuti tööliste ja teenistujate üldkoosolekuil ettevõtete ja asu-tuste järgi, talupoegade üldkoosolekuil kolhoo-side ja külade järgi, sõjaväelaste üldkoosolekuil sõjaväeosade järgi.

Eesti NSV Ülemkohtu rahvakaasistuja ära-kutsumise algatamisel teatavad ühiskondlikud organisatsioonid sellest asjaosalisele ja infor-meerivad teda äraikutsumise algatamise motiivi-dest. See on vajalik selleks, et rahvakaasistuja, kelle suhtes äraikutsumise küsimus on algata-tud, saaks ennast vajaduse korral kaitsta. Ära-kutsutaval on õigus anda äraikutsumist algata-nud ühiskondlikule organisatsioonile suuliselt või kirjalikult seletust nende asjaolude kohta, mis on tema äraikutsumise algatamise alu-seks.

Ühiskondlike organisatsioonide otsus Eesti NSV Ülemkohtu rahvakaasistuja äraikutsumise algatamise kohta saadetakse Eesti NSV Ülem-nõukogu Presiidiumile. Viimane vaatab esita-tud materjalid läbi, ja kui äraikutsumine on algatatud vastavate eeskirjade nõudeid järgides, esitab äraikutsumise otsustamiseks Eesti NSV Ülemnõukogule.

Rahvakohtu rahvakaasistuja äraikutsumise al-gatamise õigus on ühiskondlikel organisatsioo-nidel: kommunistliku partei, ametiühingu- ja kommunistliku noorsooühingu organisatsiooni-del nende vabariiklike, rajooni- ja linnaorganite näol, samuti tööliste ja teenistujate üldkoosole-

kutel ettevõtete ja asutuste järgi, talupoegade üldkoosolekuil kolhooside ja külade järgi, sõjaväelaste üldkoosolekuil sõjaväeosade järgi.

Ühiskondlikud organisatsioonid või töötajate kollektiivid, kes algatasid rahvakohtu rahvakaasistuja ärakutsumise küsimuse, peavad informeerima rahvakaasistujat ärakutsumise algatamise motiividest. Viimasel on õigus anda küsimuse algatanud organisatsioonile või kollektiivile suuliselt või kirjalikult seletust kõigi nende asjaolude kohta, mis olid ärakutsumise algatamise aluseks.

Ühiskondlike organisatsioonide või töötajate üldkoosoleku otsus rahvakohtu rahvakaasistuja ärakutsumise algatamise kohta saadetakse vastava rajooni või linna töörahva saadikute nõukogu täitevkomiteele. Viimane vaatab esitatud materjalid läbi ja kui ärakutsumise küsimus on algatatud kõiki kehtestatud nõudeid järgides, määrab hääletamise rahvakaasistuja ärakutsumiseks. Hääletamine viiakse läbi sama kollektiivi üldkoosolekul, kus isik valiti rahvakaasistujaks. Hääletamine toimub lahtisel hääletamisel.

Rahvakohtu rahvakaasistuja loetakse ärakutsutuks, kui ärakutsumise poolt hääletas üle poole üldkoosolekust osavõtnud valijatest.

Rahvakohtu rahvakaasistuja ärakutsumise küsimuse läbiarutamiseks ja otsustamiseks kokkukutsutud üldkoosolek on õigusvõimeline, kui sellest võtab osa enamik antud ettevõttes, asutuses, kolhoosis või sovhoosis töötavatest valijatest, sõjaväeosa sõjaväelastest-valijatest või enamik valijatest nende elukoha järgi.

Rahvakaasistuja ärakutsumise koosoleku aeg

ja koht tehakse valijatele teatavaks hiljemalt 3 päeva enne koosolekut.

Pärast seda, kui rajooni või linna tööraha saadikute nõukogu on määranud hääletamise rahvakohtu rahvakaasistuja ärakutsumiseks, on igal ühiskondlikul organisatsioonil, samuti igal kodanikul õigus takistamatult agiteerida rahvakaasistuja ärakutsumise poolt või vastu.

Üldkoosolekut juhatab koosoleku enda poolt valitud 3—5 liikmeline presiidium. Viimane koostab ka protokollil arutamise ja hääletamise tulemuste kohta, millele kõik presiidiumi liikmed alla kirjutavad. Määrustiku kohaselt peab protokollis olema näidatud:

- ▣ organisatsiooni või kollektiivi nimetus, kus koosolek toimus, koosoleku läbiviimise koht, aeg ja koosolekust osavõtnud valijate arv;

- ▣ valijate üldarv antud kollektiivis;

- ▣ rahvakaasistuja perekonna-, ees- ja isanimi, kelle ärakutsumise küsimust koosolekul arutati;

- ▣ rahvakaasistuja ärakutsumise poolt ja vastu antud häälte arv.

Protokoll saadetakse hiljemalt kolme päeva jooksul sellele rajooni või linna tööraha saadikute nõukogu täitevkomiteele, kes määrab ärakutsumise küsimuse hääletamisele. Rajooni (linna) tööraha saadikute nõukogu täitevkomitee lahendab kaebusi, mis on esitatud rahvakaasistuja ärakutsumise hääletamisel toimepandud eeskirjade rikkumise kohta. Kaebusi täitevkomitee ebaõige tegevuse üle rahvakaasistuja ärakutsumise hääletamise läbiviimisel lahendab Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium.

SISUKORD

I. Nõukogude õigusemõistmise ülesannetest ja demokraatlikest alustest	3
II. Rahvakaasistujate õigustest ja kohustustest	18
III. Rahvakaasistujate valimiste organiseerimine ja läbiviimine	37
IV. Rahvakaasistujate volituste ennetähtaegne lõppemine	47

Тальвик Эдгар Иоханнесович

НАРОДНЫЕ ЗАСЕДАТЕЛИ В СУДАХ ЭСТОНСКОЙ ССР

На эстонском языке

Обложка О. Корнева

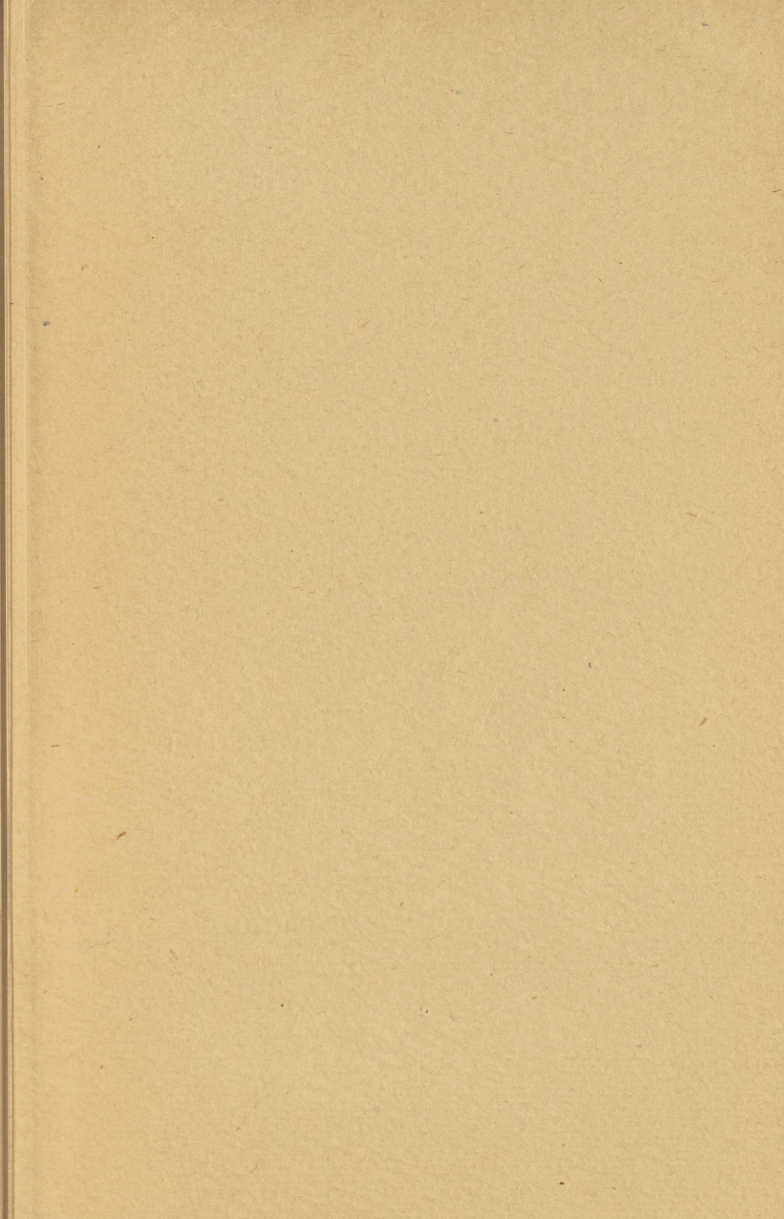
Эстонское Государственное Издательство

Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja I. Tamm. Tehniline toimetaja A. Odamus.
Kunstiline toimetaja H. Keigo. Korrektorid H. Kahar
ja E. Kask.

Ladumisele antud 23. X 1962. Trükkimisele antud 25. XII 1962.
Paber 70×96¹/₃₂. Trükipoognaid 1,625. Tingpoognaid 1,9.
Arvestuspoognaid 1,89. Trükiarv 3000. Tellimise nr. 781.
Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuse Trükikoda, Tallinn.

Hind 4 kop.

Hind 4 kop.

A-25125

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00425765 7